

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “บ่อน้ำทิพย์วัดถ้ำโสดา”

วัดถ้ำโสดา บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่ที่ ๙ ตำบลภูเขาทอง อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

อนันตชัย บุ่งทอง^๑ สุทัศน์ พาหะนิชัย^๒ สถาพร คุ่มสระพรหม^๓ รมชัย เผือกมูล^๔ และ นพนนท์ จันทบุรี^๕

ส่วนประสานและบริหารจัดการลุ่มน้ำชีตอนล่าง สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค ๔ ราชการดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐ E-mail : chiunder@hotmail.com

๑. บทคัดย่อ

วัดถ้ำโสดา ตั้งอยู่บนเทือกเขาเขียวเขตพื้นที่บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่ที่ ๙ ตำบลภูเขาทอง อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีหลวงปู่กาล ประภากะโร เป็นเจ้าอาวาสวัด อาณาเขตพื้นที่วัดรวม ๕๐ ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่บนภูเขาทั้งหมด สภาพทั่วไปเป็นป่าเบญจพรรณมีต้นไม้ขนาดเล็กเป็นส่วนใหญ่

หลวงปู่กาลเล่าว่า เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๐ ท่านได้ธุดงค์มาถึงบริเวณวัดในปัจจุบัน พบว่ามีความเงียบสงบเหมาะกับการปฏิบัติธรรม จึงได้พำนักอยู่ ณ ที่แห่งนี้ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา โดยท่านยังได้เล่าประวัติความเป็นมาของวัดถ้ำโสดาให้ฟังว่า .. “ตามตำนานที่ได้เล่าขานกันมา มีสองตายายออกไปหาของป่าบริเวณเทือกเขาเขียว ฝ่ายคุณตาชื่อ “โล” และยายชื่อ “ดา” ทั้งสองตายายได้มาอาศัยถ้ำหินแห่งนี้เป็นที่พักอาศัยชั่วคราวเป็นประจำ

เมื่อมีผู้คนผ่านไปมาพบเห็นจึงได้ขนานนามว่า “ถ้ำโสดา” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา”

อยู่มาวันหนึ่งท่านได้ฝันว่ามีตาประขาวนุ่งขาวห่มขาวพร้อมถือนันต์ ๕ มานิมนต์หลวงปู่กาลว่าอยากจะมีวัดอยู่ที่นี่ ขอให้หลวงปู่กาลท่านสร้างวัดและจำพรรษาอยู่ ณ ที่แห่งนี้ได้หรือไม่ ท่านจึงได้ตอบตาประขาวกลับไปว่าที่นี่ไม่มีน้ำ ไม่มีเงิน จะสร้างวัดได้อย่างไร ตาประขาวจึงตอบมาว่าบนหลังเขามีบ่อน้ำทิพย์อยู่ เป็นบ่อน้ำเล็กๆ กินไม่หมดหรอก และได้พาหลวงปู่ขึ้นไปดูบ่อน้ำบนหลังเขา

เช้าวันรุ่งขึ้นหลวงปู่กาลจึงเดินเท้าขึ้นไปบนหลังเขาเพื่อค้นหาบ่อน้ำ ตามที่ตาประขาวบอกไว้ในความฝัน เมื่อเดินทางไปถึงจึงได้พบว่าบริเวณแห่งนั้นมีน้ำไหลซึมออกจากซอกหิน เป็นน้ำที่มีความใสมาก แต่เมื่อท่านได้นำเอาขันน้ำมารองน้ำดูแล้ว น้ำ ๑ ขัน ใช้เวลารองน้ำประมาณ ๑๕ วินาทีเท่านั้น ท่านจึงพิจารณาเห็นว่าหากกรองน้ำที่ไหลซึมจากซอกหินใส่ภาชนะเก็บไว้ใช้อุปโภคบริโภคคงพอที่จะใช้ได้ไปหลายวัน จึงได้จึงได้ทำเป็นบ่อดักน้ำเล็กๆ และบ่อดักตะกอน โดยนำท่อ PVC มาต่อลำเลียงน้ำทอดไปตามไหล่เขาส่งไปยังถังเก็บน้ำ เพื่อเก็บไว้ใช้อุปโภคบริโภคภายในบริเวณวัด ระยะทางประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร ต่อมาญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมบริจาค ท่อ PVC และถัง

น้ำเพิ่มเติม และได้ร่วมกันพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น สังเกตได้ว่าน้ำที่ไหลออกจากซอกหินนั้นไหลตลอดปี และมีปริมาณการไหลที่คงที่ ทำให้มีน้ำไว้ใช้ประโยชน์เพียงพอ เหลือเพื่อแผ่ไปยังหมู่บ้านที่อยู่ด้านล่าง บริเวณเชิงเขาได้ใช้อุปโภคบริโภคเรื่อยมา

๒. วิธีการวิจัย

คณะวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์หลวงปู่กาล ประภาสโร พร้อมกับสำรวจพื้นที่จริง โดยจัดเตรียมคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ไว้เป็นกรอบแนวทางในการสืบค้นข้อมูล ตามคู่มือสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๕ กลุ่มน้ำหลักของประเทศไทย

ก่อนเริ่มดำเนินการสัมภาษณ์ คณะวิจัยได้ประสานกับหลวงปู่กาล เพื่อสืบค้นข้อมูลเบื้องต้นรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาและแนวทางการบริหารจัดการน้ำ พร้อมทั้งแจ้งให้ท่านทราบถึงแนวทางปฏิบัติและข้อมูลที่จะสัมภาษณ์ด้วย

ในวันสัมภาษณ์และสำรวจพื้นที่ดำเนินงาน มีผู้เข้าร่วมโครงการรวม

๓๕ คน ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรน้ำ ๑๑ คน และส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ โดยข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ จดบันทึก บันทึกเสียง การสังเกต ตลอดจนภาพถ่ายและเอกสารต่างๆ ที่ได้มา คณะวิจัยได้นำมารวบรวมวิเคราะห์ และตรวจสอบข้อมูลก่อนเขียนเป็นบทความในรูปของการวิจัยครั้งนี้

๓. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากการที่หลวงปู่กาลได้ค้นพบบ่อน้ำทิพย์ และพัฒนาบ่อน้ำโดยการนำท่อนไม้มาประกอบเป็นบ่อดักน้ำเพื่อรวบรวมปริมาณน้ำให้ได้ระดับหนึ่งและเพื่อให้เกิดความสมดุลต่อการลำเลียงน้ำมา

ใช้ประโยชน์ จากนั้นได้ต่อท่อ PVC มายังบ่อดักตะกอนก่อนลำเลียงด้วยท่อ PVC ลงมาจากหลังเขา ระยะทางกว่า ๑.๕ กิโลเมตร ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านบริจาคทรัพย์และอุปกรณ์ต่างๆ เช่น ท่อน้ำ และถังเก็บน้ำ ท่านจึงได้พัฒนาปรับปรุงจนปัจจุบันใช้ท่อ PVC ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ นิ้ว และ ๑ นิ้ว เป็นแนวคูขนานเพื่อเพิ่มปริมาณการไหลของน้ำ ประกอบกับทางจังหวัดร้อยเอ็ดได้สนับสนุนถังเก็บน้ำเพิ่มเติม ทำให้สามารถกักเก็บได้เพิ่มมากขึ้น โดยปัจจุบันทางวัดมีถังน้ำขนาด ๑,๐๐๐ ลิตร จำนวน ๒๐ ถัง

เมื่อหลายปีก่อนหมู่บ้านโนนสมบูรณ์ ยังไม่มีน้ำประปาใช้ ชาวบ้านได้ทำการต่อท่อน้ำจากวัดไปใช้ภายในหมู่บ้านได้ด้วย โดยต่อท่อเป็นระยะทางไกลกว่า ๓ กิโลเมตร แต่ในปัจจุบันหมู่บ้านมีน้ำประปาใช้ได้แล้ว จึงไม่ได้ใช้น้ำร่วมกับทางวัดแต่อย่างใด หลวงปู่กาลกล่าวว่า “ไม่คาดคิดว่าน้ำที่ไหลซึมจากบ่อกินจะมีปริมาณมากจนสามารถใช้ประโยชน์ได้ถึงเพียงนี้

ส่วนตัวคิดว่าแค่พอได้ดื่มกินไม่ต้องเดินทางไปหาแหล่งน้ำที่อื่นก็เพียงพอแล้ว” หลวงปู่กาลจึงได้เรียกบ่อน้ำว่า “บ่อน้ำทิพย์” เนื่องจากมีน้ำไหลออกมาตลอดปีไม่เคยเหือดแห้งแต่อย่างใด

ปัจจุบันภายในวัดมีศาลาและที่พักสงฆ์กระจายตามแนวไหลเขา น้ำที่ต่อท่อลงมาจากปากบ่อจะถูกนำมาพักไว้ที่ถังเก็บน้ำที่อยู่ระดับความสูงจากบ่อน้ำลงมาประมาณ ๑ กิโลเมตร ก่อนที่จะต่อท่อน้ำย่อยลงมาจากถังพักน้ำลงไปยังอาคารสถานที่ต่างๆ ที่อยู่ในวัด โดยอาศัยแรงดันน้ำตามธรรมชาติที่ไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำกว่าไม่มีการใช้พลังงานไฟฟ้า ทำให้ทางวัด

สามารถลดค่าใช้จ่ายได้มากพอสมควร ประกอบกับใช้ภูมิปัญญาโดยต่อท่ออากาศต่อสูงขึ้นระหว่างแนวท่อส่งน้ำ เพื่อช่วยเพิ่มแรงดันอากาศช่วยให้น้ำไหลแรงขึ้น

๔. สรุปผลการวิจัย

บ่อน้ำทิพย์เป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างไว้ แต่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงจากหลวงปู่กาล ให้สามารถใช้ประโยชน์จากน้ำที่มีปริมาณไม่มาก แต่ค่อยๆ รวบรวมไว้ทีละน้อยจนใช้ประโยชน์ได้อย่างเพียงพอ

๕. กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ประสบผลสำเร็จด้วยดี โดยการสนับสนุนของท่านอธิบดีกรมทรัพยากรน้ำ ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมและประสานมวลชน กรมทรัพยากรน้ำ และผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรน้ำภาค ๔ กราบขอบพระคุณท่านเจ้าอาวาสวัดถ้ำโสดา (หลวงปู่กาล ประภาภะโร) ที่กรุณาให้ข้อมูลประกอบการวิจัยครั้งนี้จนประสบผลสำเร็จลุล่วงด้วยดี

๖. เอกสารอ้างอิง

สำนักวิจัย พัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ. (๒๕๕๔) คู่มือสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๕ กลุ่มน้ำหลักของประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาเพื่อกำหนดแนวทางและสร้างความเข้าใจการสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในครัวเรือนหรือชุมชน ณ โรงแรมเอเชีย กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

*****